

DE CE TEMELE ECOLOGISTE NU SUNT (ÎNCĂ) MAINSTREAM ÎN ROMÂNIA

Firește, la întrebarea care dă titlul acestui articol putem răspunde în numeroase feluri. În cele ce urmează, mă voi concentra asupra unui posibil răspuns – fiindcă, din punctul meu de vedere, el face inteligibile cauzele principale pentru care temele ecologiste, deși în mod obiectiv importante și urgente, au, la noi, semnificativ mai puțini susținători decât ar merita (și, desigur, decât ar trebui).

Răspunsul ține de valorile politice ale societății românești de astăzi. Prin „valori politice” înțeleg aici materialismul și postmaterialismul așa cum au fost ele definite de Ronald Inglehart. Pe scurt, valorile materialiste sunt achizitive și țin de asigurarea nevoilor de supraviețuire: acces la hrană, la adăpost, la îmbrăcăminte, siguranța personală, ordinea publică și așa mai departe. Prin contrast, valorile postmateriale țin de expresia sinelui: libertate de exprimare, egalitate de șanse, egalitate de gen, atenția față de calitatea vieții (prin contrast cu atenția materialistă față de nivelul de trai), grija față de mediu, față de celelalte specii și față de planetă în general și așa mai departe.

Sunt așadar românii mai degrabă materialiști, sau mai degrabă postmaterialiști? Răspunsul îl aflăm din Valul 7 al World Values Survey. Pe scara Inglehart cu 4 itemi, în 2017 (anul în care s-a făcut cercetarea pe România) 28,9% dintre români exprimau valori materialiste, 56% valori mixte și 10,5% valori postmaterialiste.

10% nu e neapărat foarte puțin (evident că se poate și mai rău: în China, de exemplu, doar 3,8% din populație exprimă valori postmaterialiste), dar, în orice caz, e suficient de puțin ca să înțelegem de ce, la noi, temele ecologiste nu sunt mainstream.

Vestea bună este că, la noi, procentul celor care au internalizat și care exprimă valori postmaterialiste este în creștere: de la 4% în Valul 5 (2005-2009), la 10,5% în Valul 7 (2017-2020).

Cealaltă veste bună este că procentul celor cu valori pur materialiste este în scădere: de la 46% în Valul 3 (1994-1998), la 29% în Valul 7.

În plus, așa cum ne-am aștepta, postmaterialismul e corelat negativ cu vârsta (în sensul că persoanele tinere sunt semnificativ mai postmaterialiste decât cele vârstnice) – și pozitiv cu nivelul de educație.

Pe grupe de vârstă, aproximativ 15% dintre cei cu vârsta cuprinsă între 16 și 34 de ani sunt postmaterialiști (față de media națională de 10%), în timp ce doar 5,6

dintre cei cu vârsta de 65 de ani și peste exprimă valori postmateriale.

Pe niveluri de educație, 10% dintre cei cu nivel scăzut de studii sunt postmaterialiști, față de 15% dintre cei cu nivel de studii ridicat.

Aceeași corelație pozitivă se observă și când ne uităm la nivelul de venit (ceea ce, iarăși, era de așteptat): doar 6% dintre cei cu venituri mici sunt postmaterialiști, față de 14% dintre cei cu venituri ridicate.

În schimb, surprizele apar când ne uităm la clasa socială (estimată subiectiv). Doar 9% dintre cei care consideră că fac parte din clasa de sus sunt postmaterialiști – un procent foarte apropiat de cel al celor care consideră că fac parte din clasa muncitoare (11%). Cei mai postmaterialiști, cu un procent de 12,5%, sunt cei care estimează că aparțin păturii de sus a clasei de mijloc. Cum era de așteptat, cei mai puțin postmaterialiști sunt cei care afirmă că fac parte din clasa de jos: doar 2% dintre ei asumă valori postmaterialiste.

Scara Inglehart cu 4 itemi este cunoscută ca având anumite imperfecțiuni. De aceea, haideți să ne uităm puțin și pe scara Inglehart cu 12 itemi, care este mult mai precisă și mai nuanțată în evaluare.

Pe această scară cu 12 itemi, 11% dintre români sunt postmaterialiști puri, 26,2% sunt materialiști puri și restul (55,3%) sunt micști. Cei 55,3% se împart astfel: 30,7% sunt mai degrabă materialiști, iar 24,6% mai degrabă postmaterialiști.

Pe această scară cu 12 itemi se confirmă corelația pozitivă cu nivelul de educație și corelația negativă cu vârsta – dar nu se mai confirmă corelația pozitivă cu nivelul de venit: în timp ce aproximativ 12% dintre cei cu venituri mici și medii sunt postmaterialiști, doar aproape 6% dintre cei cu venituri ridicate sunt astfel.

Pe scara cu 4 itemi nu există diferențe semnificative în ceea ce privește postmaterialismul între cei din urban și cei din rural, și nici între femei și bărbați. În schimb, pe scara cu 12 itemi diferențele devin clare. 13,5% dintre cei din mediul urban sunt postmaterialiști, prin comparație cu doar 7,5% dintre cei din mediul rural. La fel, pe această scară doar 9,2% dintre bărbați sunt postmaterialiști, față de 12,6% dintre femei.

Pe această nouă scară, doar 4% dintre cei care se consideră pe ei înșiși ca aparținând clasei de sus sunt postmate-

realiști – prin contrast cu 13-14% dintre cei care consideră că aparțin clasei de mijloc (și pătura de sus și cea de jos a ei), cu 11% dintre cei care se văd ca aparținând clasei muncitoare și cu 6% dintre cei care consideră că aparțin clasei de jos.

Revin la chestiunea asemănării neobișnuite dintre valorile celor din clasa de sus și cele ale celor din clasa muncitoare (în varianta scării cu 4 itemi), respectiv ale celor din clasa de jos (în varianta scării cu 12 itemi). Cred că ea poate fi explicată, cel puțin parțial, prin faptul că, la noi, cei care au acumulat proprietăți și venituri la un nivel semnificativ mai ridicat decât cel al clasei de mijloc provin, în majoritate, din rândurile clasei muncitoare (*blue-collar*) sau ale clasei de jos.

Și chiar dacă veniturile le permit un nivel de trai peste cel al clasei de mijloc, valorile au rămas ale clasei de origine (fiindcă acumularea a avut loc într-un interval scurt de timp, de către o singură generație care a plecat, la începutul tranziției, de la nivelul clasei muncitoare sau al clasei de jos și care a ajuns la nivelul clasei de sus fără să aibă timpul necesar să-și piardă valorile de origine).

Pe de altă parte însă, dacă ne uităm la țări ca Statele Unite, Japonia, Australia, Coreea de Sud sau Taiwan, observăm același lucru: pe scara de 12 itemi, cei din clasa de sus au de departe cel mai scăzut nivel de postmaterialism prin comparație cu cei din celelalte clase sociale. Așa încât e posibil ca absența postmaterialismului la membrii acestei clase să exprime mai degrabă o caracteristică a clasei respective, nu una a originii membrilor ei. Excepția o găsim în Noua Zeelandă, unde clasa de sus este cea mai postmaterialistă clasă socială.

Rămânând la Valul 7 al World Values Survey, aproape 54% dintre români preferă creșterea economică și crearea de locuri de muncă și doar 36% preferă protejarea mediului. Preferința pentru creștere economică indiferent de efectele asupra mediului este corelată pozitiv cu vârsta și cu nivelul de venit – și negativ cu nivelul de educație și cu clasa socială (evaluată subiectiv).

Dacă cei cu venituri ridicate sunt semnificativ mai puțin postmaterialiști (potrivit măsurătorii pe scara Ingelhart cu 12 itemi) și mai centrați pe creștere economică în detrimentul protecției mediului decât cei din alte grupe de venit, asta înseamnă că ei pot fi mai greu convinși să sprijine cauze ecologiste.

Pe de altă parte însă, cei cu studii superioare sunt cei mai sensibili la teme care țin de mediu: 53% dintre ei preferă protejarea mediului, și doar 40% vor creștere economică cu orice preț. Cei cu nivel ridicat de educație formează astfel singura categorie de la noi care pune grija față de mediu mai presus de creșterea economică. Dat fiind prestigiul social de care se bucură și poziția pe care o ocupă în societate (în principal în administrația publică, în sistemul de educație și în zona mass-media), aceasta este categoria

care poate împinge România spre o mai bună înțelegere a urgenței chestiunilor care țin de mediu.

Dar, chiar și așa, dacă ținem cont de celelalte date, acest lucru nu este suficient pentru a putea construi mișcări ecologiste relevante la nivel social.

Toate datele arată că societatea românească este una centrată preponderent pe valori materialiste, în care doar o minoritate destul de restrânsă a internalizat și promovează valori postmaterialiste. Chiar și în cazul celor cu valori mixte, acestea sunt preponderent materialiste, după cum vedem pe scara Ingelhart cu 12 itemi. Asta înseamnă că, pentru cei cu valori mixte, valorile postmaterialiste sunt asumate ca valori secundare: în condiții normale, ei înglobează și valorile postmaterialiste în sistemul lor de valori; dacă însă are loc o criză sau un eveniment social traumatic, cei de la noi cu valori mixte se recentrează automat pe valorile materialiste.

În aceste condiții, temele ecologiste pot foarte greu să aibă priză la publicul general – întrucât sunt teme care îi preocupă doar pe postmaterialiști.

Dar nu totul este atât de sumbru pe cât pare. Haideți să ne mai uităm o dată pe procentele obținute prin analiza datelor pe baza scării Ingelhart cu 12 itemi.

26,2% dintre români sunt centrați exclusiv pe valori materialiste. 30,7% sunt centrați preponderent pe valori materialiste (în sensul că ei înglobează și valori postmaterialiste, dar doar ca valori secundare, subordonabile celor materialiste). Avem astfel o majoritate solidă de 57% formată din materialiști.

De cealaltă parte, avem doar 11% postmaterialiști. Avem însă alți 24,6% care înclină către postmaterialism (cei care înglobează și valori materialiste, dar doar ca valori secundare). Dacă, în cazul lor, reflexul de a ține cont și de valori materialiste poate fi diminuat, astfel ca acestea din urmă să devină cel mult valori secundare, avem deja o minoritate semnificativă de 35,6%. Iar dacă ne referim doar la zona urbană, procentul ajunge la 40%.

În aceste condiții, este imposibil (sau cel puțin extrem de improbabil) ca temele ecologiste să devină teme mainstream – în sensul de teme susținute de majoritatea populației. Ele pot fi însă teme relevante pentru minoritatea postmaterialistă – care, la un nivel de 35%, este totuși o minoritate semnificativă.

În plus, trendurile demografice sunt favorabile postmaterialiștilor: noile generații sunt semnificativ mai postmaterialiste decât cele vârstnice, ceea ce face ca, odată cu schimbarea generațiilor, nivelul general de postmaterialism să crească. În plus, persoanele cu studii superioare sunt semnificativ mai postmaterialiste decât cele cu studii primare sau medii – iar trendurile arată o creștere continuă a grupului cu studii superioare și o scădere continuă a celui cu studii primare. Cele două trenduri combinate duc spre o singură concluzie: și în România, nu doar în alte țări, viitorul aparține postmaterialiștilor.